

Bydgoszcz, 16.08.2017 r.

Dr hab. Tomasz Kuczur, prof. UKW
Kierownik Zakładu Współczesnych Systemów Politycznych
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
w Bydgoszczy

Recenzja pracy doktorskiej mgr Wojciecha Szabaciuka pt. *Koncepcje wolności i państwa wśród wybranych przedstawicieli Austriackiej Szkoły Ekonomicznej*, przygotowanej pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Mirosława Dymarskiego w Instytucie Politologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2017, ss. 287.

Dobrze się stało, że promotor pracy prof. zw. dr hab. Mirosław Dymarski ukierunkował doktoranta w taki sposób, iż ten podjął się tytułowej tematyki. Powstała dzięki temu rozprawa doktorska poszerzająca naszą wiedzę o pojęciu oraz roli, a przede wszystkim rozumieniu i interpretacji idei wolności oraz państwa wśród wybranych przedstawicieli Austriackiej Szkoły Ekonomicznej. Szczególna wartość rozprawy polega na tym, iż – odnosząc się do zakreślonego w tytule rozprawy problemu badawczego – w literaturze przedmiotu, odnaleźć można co prawda opracowania monograficzne mieszczące się w podjętej tematyce, ale o charakterze ekonomicznym, jednak publikacji politologicznych nie ma zbyt wiele, a tym samym nie wyczerpują one, z punktu widzenia merytorycznego, w sposób kompleksowy, podjętego przez Autora zagadnienia badawczego.

Praca mgr Wojciecha Szabaciuka ma charakter teoretyczny, co nie oznacza że jest „oderwana” od praktyki życia społecznego, czy ujmując bardziej precyzyjnie, politycznego. Jej przedmiotem było opisanie koncepcji wolności i państwa wśród wybranych (względnie

obiektywnie) przedstawiciele Austriackiej Szkoły Ekonomicznej. Ogólna konkluzja, która nasuwa się recenzentowi po przeczytaniu rozprawy, jest następująca: praca doktorska Wojciecha Szabaciuka to niezwykle interesująca, napisana dobrym językiem monografia, w której Autor w sposób nowatorski, a jednocześnie – z punktu widzenia naukowego – nie wzbudzający istotnych wątpliwości o charakterze merytorycznym, przedstawił kompleksowe podejście do podstawowych kategorii politologicznych (państwa i wolności) w myśli wybranych przedstawicieli Austriackiej Szkoły Ekonomicznej. Praca zatem jest bez wątpienia dziełem napisanym na poprawnym poziomie naukowym. I tak, po pierwsze: podejście Autora do zaproponowanego obszaru badawczego ma charakter nowatorski, po drugie: analiza przedmiotu badawczego ma charakter zarówno względnie kompletny, jak i kompleksowy; po trzecie, myślę iż stwierdzenie, że przedstawiona do oceny pozycja ma charakter unikatowy, biorąc pod uwagę polski dyskurs naukowy odbywający się w obrębie politologii, nie jest konstatacją na wyrost. Ponadto należy stwierdzić, iż narracja prowadzona przez Autora – co dla czytelnika ma znaczenie zasadnicze – nie budzi istotnych zastrzeżeń, więcej jest znaczącym atutem opracowania. Wreszcie zastosowane metody badawcze (metoda analizy treści, podejście interpretatywne oraz metoda hermeneutyczna); cele badawcze (poddanie analizie myśli m.in. Ludwiga von Misesa, Murraya Rothbarda, Hansa Hermanna Hoppe, Waltera Blocka, Llewellyna Rockwella, Ludwiga Lachmanna czy Israela Kirznera – raczej z pominięciem Friedricha von Hayeka, którego twórczość została, na co Autor wskazuje na s.8, już dogłębnie zanalizowana przez wielu Autorów w różnych opracowaniach monograficznych i artykułach naukowych - w perspektywie społecznej, politycznej i ekonomicznej); oraz tok rozumowania zastosowany przez Autora, nie budzą zastrzeżeń recenzenta; także wykorzystana literatura przedmiotu (w zasadniczym stopniu wykorzystano literaturę anglojęzyczną, co niewątpliwie stanowi atut) nie wzbudza kontrowersji merytorycznych.

Autor rozprawy podzielił pracę na pięć rozdziałów. Struktura rozprawy jest poprawna z punktu widzenia merytorycznego, również sam temat rozprawy został dobrze skonstruowany. Odnosząc się do spisu treści, odnieść się należy do czwartego rozdziału p.t.: Polityka a teoria: „austriackie” koncepcje wolności i państwa a praktyka ładu politycznego. Po wstępnym porównaniu, do poprzednich części pracy, które stanowią spójną całość, w tym przypadku, wydaje się, iż ma on charakter zbyt wieloaspektowy, jednak odnosząc się do zawartych w nim treści, można uznać, iż tak rozbudowany rozdział czwarty ma swoje uzasadnienie merytoryczne. Reasumując ten fragment recenzji należy wskazać, iż zarówno

zastosowane metody badawcze przez Autora są poprawne, struktura pracy jest adekwatna do treści rozprawy, cel pracy został osiągnięty.

Zdaniem recenzenta Autor poddał pogłębionej analizie politologicznej ideę wolności i państwa jako podstawowych kategorii, do których w swoich koncepcjach odwoływali się przedstawiciele Austriackiej Szkoły Ekonomicznej. Autor przyjął podstawowe założenie, iż koncepcje wolności i państwa wśród przedstawicieli Szkoły Austriackiej należy analizować zarówno na płaszczyźnie racjonalno-logicznej, jak i etycznej – z czym zdaniem recenzenta, należy się zgodzić. Poszczególne fragmenty rozprawy, począwszy od wprowadzenia (jak ujął to Autor) do Austriackiej Szkoły Ekonomicznej (wyjaśnienie Zasad Ekonomii Carla Mangersa, indywidualizm metodologiczny, prakseologia, wyjaśnienie liberalizmu i libertariałizmu); poprzez poddanie analizie koncepcji wolności przez przedstawicieli ASE (wolność w rozumieniu Ludwiga von Misesa, koncepcja wolności w rozumieniu Murraya Rothbarda, pojęcie wolności według Hansa Hermanna Hoppe, oraz idea wolności propagowana przez Waltera Blocka, Llewellyna Rockwella i Thorntona); następnie poddanie analizie idei państwa oraz nowego ładu społecznego, ekonomicznego i politycznego wśród przedstawicieli ASE (i tu odniesienie się do państwa minimalnego vs. koncepcja interwencjonizmu i socjalizmu, przedstawienie krytyki samego państwa - tutaj Autor wyodrębnił podrozdział pt. Czym jest państwo? - recenzent w tym przypadku nie ma zastrzeżeń co do analizy interpretacji „samego państwa” przez przedstawicieli ASE, jednak samo pojęcie państwa poddałby osobnej analizie;- na ten temat w dalszej części recenzji; oraz anarchokapitalizm), zostały dobrze opracowane i nie wzbudzą wątpliwości recenzenta. Wreszcie ostatni fragment pracy p.t. Polityka a teoria: „austriackie” koncepcje wolności i państwa a praktyka ładu politycznego, (w sposób wieloaspektowy analizie poddano relacje kształtujące się pomiędzy państwem, własnością i wolnością – w ujęciu historycznym i teoretycznym; pomiędzy państwem, wolnością a wojną; uwzględniono prawo do secesji w podobnej perspektywie; analizie poddano „przejście” od państwa minimalnego do państwa interwencjonistycznego; wskazano na „wielki kryzys” i odniesiono się tutaj do państwa leseferystycznego i interwencjonistycznego, odniesiono się do okresu II wojny światowej jako czasu walki z totalitaryzmem; krytyce poddano - w myśli przedstawicieli ASE - amerykańską politykę wewnętrzną i zewnętrzną w okresie „zimnej wojny”; ponadto skorelowano wpływ działalności wolnorynkowej na rozwój gospodarczy na przykładzie wybranych państw po II wojnie światowej; analizie poddano działania imperialne w polityce zagranicznej na przykładzie ZSRR oraz koncepcje wysuwane przez przedstawicieli

Wschodniej Unii Demokratycznej); również zostały przeprowadzone na dobrym poziomie merytorycznym. Oceniając poszczególne fragmenty pracy, wskazać należy, iż rozdział pierwszy rozprawy ma charakter wprowadzający, i taką rolę spełnił. Z punktu widzenia merytorycznego jest on poprawny, także baza źródłowa nie wzbudza w tym przypadku zastrzeżeń. Rozdział drugi i trzeci rozprawy, stanowiące – zdaniem recenzenta – jej najważniejsze części, odnoszą się analogicznie do kwestii koncepcji wolności oraz państwa wśród wybranych przedstawicieli Austriackiej Szkoły Ekonomicznej. Odnosząc się do tych fragmentów rozprawy, wskazać należy iż zostały one rzetelnie opracowane, co świadczy o dobrym przygotowaniu Autora do analizy podjętego, określonego w tytule rozprawy, problemu badawczego. Baza źródłowa wykorzystana w tych częściach rozprawy jest poprawna, natomiast narracja prowadzona przez Autora nie wzbudza zastrzeżeń. Odnosząc się do ostatniej części pracy – to jak wspomniano, wydają się, iż ilość zasygnalizowanych w tym przypadku zagadnień jest zbyt szeroka, jednak po bardziej skrupulatnym przyjrzeniu się treści, zastosowana struktura ma swoje uzasadnienie. Wstęp do rozprawy, jak i zakończenie i bibliografia, nie wzbudzają wątpliwości recenzenta.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, rozprawę należy oceniać jednoznacznie pozytywnie, co jednak nie oznacza, iż recenzent nie ma kilku uwag krytycznych. I tak odnosząc się do kwestii ogólnych, po pierwsze, zdaniem recenzenta - również sam Autor wskazuje na s.268, iż: „wolność i państwo to dwie kluczowe kategorie dla politologii”, i dalej na s. 271, iż: „Dla politologa kategorie wolności i państwa są kluczowe w analizach badawczych” – warto może byłoby wprowadzić osobny rozdział, w którym zdefiniowane byłyby, na różnych płaszczyznach, w ujęciu historycznym, ale i współcześnie, w ujęciu politologicznym, ale i normatywnym i socjologicznym, właśnie te dwie kategorie. Poddaje tę uwagę do rozważenia Autorowi. Ponadto (po drugie) zdaniem recenzenta, Autor – i uwaga to dotyczy właściwie wszystkich części pracy – poddaje analizie koncepcje wolności i państwa wśród wybranych przedstawicieli Austriackiej Szkoły Ekonomicznej, odnosząc się precyzyjnie do wywodów poszczególnych, wybitnych przedstawicieli tej szkoły. W podsumowaniu każdego z rozdziałów, Autor natomiast, w sposób dość syntetyczny, reasumuje treść każdego z rozdziałów. W ocenie recenzenta, właśnie w podsumowaniu, które powinno być zasadniczo (za każdym razem) rozbudowane, powinny się znaleźć bardziej odważne wnioski Autora, co do poruszanych problemów w części głównej każdego z rozdziałów. Nadałoby to rozprawie bardziej twórczy charakter, i jeszcze wzmocniłoby jej wartość merytoryczną. Myślę iż Autor w tym względzie powinien być bardziej odważny,

bowiem co do jego umiejętności intelektualnych w tym zakresie, nie mam najmniejszych wątpliwości. Wreszcie po trzecie, Autor ma charakterystyczną „manierę”, zdaniem recenzenta zbędną, iż na początku poszczególnych rozdziałów, lub nawet podrozdziałów, często wskazuje (uzmysławia) czytelnikowi jakie treści merytoryczne przedstawi w określonej części pracy, zob. na przykład: „Niniejszy rozdział poświęcony będzie analizie koncepcji państwa oraz ładu politycznego, społecznego i ekonomicznego w myśli wybranych przedstawicieli Szkoły Austriackiej”, s. 146. Nie rozumiem w jakim celu Autor to pisze, jeżeli jest to pierwsze zdanie 3 rozdziału, ten natomiast nosi tytuł: „Koncepcje państwa oraz ładu politycznego, społecznego i ekonomicznego w myśli wybranych przedstawicieli Szkoły Austriackiej”. Podobnie (nie identycznie) zaczyna się podrozdział 3.2 (s. 147), gdzie Autor zaczyna: „Niniejszy podrozdział poświęcony będzie koncepcji państwa [...]”; lub: „Teraz omówiony będzie jeden z najbardziej kontrowersyjnych tematów...” – s. 109; „Niniejszy rozdział jest próbą analizy i interpretacji działalności państwa oraz wolności jednostki...” – s. 210; „W niniejszym podrozdziale omówione zostaną przyczyny wzrostu gospodarczego...” – s. 260. Zdaniem recenzenta nie ma potrzeby wprowadzać powyższych „wstępów” o objaśniać kwestii oczywistych czytelnikowi, i przejść należy od razu do kwestii merytorycznych.

Odnosząc się natomiast do zagadnień bardziej szczegółowych, i często edytorsko-technicznych, wskazałbym na jeszcze kilka kwestii. I tak, na s. 8 Autor używa zwrotu „Praca stawia założenie” – wydaje się, iż praca nie może stawiać założeń, jedynie Autor w pracy zaproponował, założył, itp. Na str. 12 Autor wskazał, iż: „Sama rozprawa doktorska skupi się na analizie” – przecież to Autor skupił się na analizie; i dalej: „Praca zawierać będzie...” – raczej w pracy zawarto; lub na str. 54: „Niniejszy rozdział wskazał...”, zamiast w rozdziale wskazano; „Podrozdział ten skupi się na filozofii społecznej i politycznej...” – s. 120; „Niniejszy podrozdział omówi przyczyny...” – s. 233, lub podobnie. Ponadto Autor często zaczynając zdania używa czasu teraźniejszego, w innych przypadkach przeszłego; i tak zob.: „Autor skupi się...” (s.12) – zamiast Autor skupił się (kilka wersów niżej na tej stronie jest już „Autor konsultował...”); „Menger odrzuca dogmat...” s.21, „Zdaniem Lachmanna, który powołując się na Misesa objaśnia...” s. 22, i dalej: „Należy podkreślić, że Mises widzi...” s. 68, „Rockwell stwierdza...” s. 84; „Gordon stwierdza...” s. 99 – Autorzy już stwierdzili, objaśnili, itp. Ponadto w tekście występują również inne usterki, np.: literowe – s. 14 (5 wers u dołu); stylistyczne: „Zdaniem autora nawet najwybitniejsi filozofowie i myśliciele polityczni Szkoły Austriackiej nie są w stanie w jednej pracy w sposób klarowny i

jednoznaczny oraz wyczerpujący objaśnić pewien problem” – s. 15, dalej: „Według Thorntona poprzez legalizację oraz odsunięcie rządu od walki z narkotykami zniknie czarny rynek oraz spowoduje, że sprzedawcy, chcący zachować reputację nie będą sprzedawali narkotyki...” – s. 137; techniczne w przypisach, np. w przypisie nr 58, s. 19 (tak wszędzie) Autor stosuje zapis: J. Dzionek-Kozłowska, *Stanowisko... op.cit.*, s. 137 – jeżeli występuje skrót zapisu w postaci *Stanowisko...* - zbędny jest już skrót *op.cit.*; uważam za niezręczny również zwrot użyty na str. 48: „Dla J.S. Milla utylitaryzm, czyli termin, który jako pierwszy wprowadził, ale nie wymyślił przyjmuje za normę użytecznej moralności zasadę jak najwyższego szczęścia”; także na str. 57: „Na początki nauki w szkolnictwie wyższym...”; ponadto nie rozumiem zapisu w przypisie nr 726, s. 132, natomiast w przypisie 730 na tej samej stronie zbędnie użyto kursywy. Ponadto uważam za niewłaściwe stosowanie zwrotu na s. 175: „Wiele ze współczesnych wynalazków zostało wymyślonych przez indywidualne osoby” – to oczywiste, a także na str. 181: „Zdaniem Hoppe państwo demokratyczne zapewnia każdemu możliwość działania politycznego, dlatego politycy ćwicząc swoje zdolności oratorskie, poprawiają wygląd i wykorzystują charyzmę...” na str. 201 – wynika z tego, iż politycy dzięki swojej zdolności oratorskiej poprawiają swój wygląd. Ponadto Autor skonstatował: „Według Hoppe, jeśli państwo zaatakuje agresywne i prowokujące wolne, pojedyncze terytorium...” – czy terytorium może być np. podwójne? Wskazałbym na jeszcze kilka niedociągnięć, np. na str. 212 Autor użył zwrotu: „Ze względu na ograniczenia niniejszej rozprawy...” – jakie ograniczenia Autor miał na myśli?

Wskazując na pewne niedociągnięcia rozprawy, odnieść się należy jeszcze do trzech kwestii. Po pierwsze, Autor w tekście używa charakterystycznych konstatacji: „Praca ta, mająca charakter politologiczny, będzie skupiać się przede wszystkim na aspektach istotnych dla nauk o polityce, jak i nauk społecznych w ogóle” – s. 56; oraz „Leoni dodaje również, że Hayek czy Mises wielokrotnie spotykali się z zamieszczeniem semantycznym odnośnie rozumienia słowa >>wolność<< i wykazywali chęć wyprowadzenia zarówno nauk ekonomicznych, jak i politologii z tego problemu” – s. 65. Abstrahując od niezręczności stylistycznej występującej w drugim przypadku, odnoszę wrażenie, iż Autor nijako, w pewien sposób asekuje się, iż napisał rozprawę o profilu politologicznym, broniąc się „prewencyjnie” przed zarzutem, iż praca może mieć charakter „nieco” ekonomiczny. Wydaje mi się to całkowicie zbędne. Zarówno kategoria „wolności”, jak i „państwa” są pojęciami w sposób zasadniczy skorelowanymi z politologią, i dla recenzenta jest to oczywiste, mimo iż – co naturalne w tym przypadku – praca ma charakter

interdyscyplinarny, co jej w żaden sposób nie dyskwalifikuje, a raczej jest jej atutem. Sam Autor przecież stwierdził, zresztą słusznie, iż: „Wolność i państwo to dwie kluczowe kategorie dla politologii, których koncepcje są przedmiotem zainteresowania myśli politycznej” – s. 268. Po drugie, Autor konstatuje: „Według Rothbarda władza (z ang. power) zawsze jest wrogiem wolności. Władza narzuca podatki, kontroluje, ogranicza, hamuje i pasożytuje na wolności i na owocach pracy, niszcząc dorobek cywilizacji i jest, zdaniem Rothbarda, wrogiem ludzkości” - s. 101. Rozumiem, iż doktorant w tym przypadku odnosi się do sądów określonego Autora, jednak wydaje się, że należałoby odnieść się tutaj do pojęcia władzy jako takiej i wskazać wyjaśnienie, np. w przypisie, iż samo pojęcie władzy można rozumieć w różnorodny sposób, m.in. jako możliwość modyfikowania zachowania innych osób, jako możliwość realizacji założonych celów, jako możliwość stosowania szczególnych środków, np. przymusu, jako stosunek między rządzącymi a rządzonymi, jako możliwość podejmowania decyzji, itp., czyli w różnych ujęciach, np. strukturalnym, behawioralnym, instrumentalnym, teologicznym, itd. W analizowanym przypadku, należałoby może wspomnieć, iż to nie „sama władza” narzuca podatki, ogranicza, itd., ale organy władzy. Wreszcie, po trzecie, w pracy wskazano, iż „Sam Hitler był kwintesencją zła odpowiedzialnego za śmierć 20 milionów ludzi, ale swój urząd osiągnął demokratycznymi metodami obiecując wyborcom rewizję Traktatu Werslalskiego, ale docelowo stworzył totalitarny rząd” – s. 246. Przyznać należy, iż z formalnego punktu widzenia, Hitler doszedł do władzy przez legalne wybory; jednak stosowane metody w procesie dojścia do władzy trudno uznać za demokratyczne: morderstwa polityczne, gwałty, zastraszania, używanie przemocy, rozruchy uliczne, itp. Warto wskazać na cały ten proces, co nie „zaciemni” czytelnikowi faktycznego obrazu sytuacji.

Pomimo powyższych – często dość szczegółowych - uwag, zaznaczyć należy, iż mają one przede wszystkim charakter techniczny i nie wpływają na ogólną, bardzo pozytywną ocenę recenzowanej pracy. Jednocześnie należy wskazać, iż można nabrać przekonania, że doktorant sumiennie i rzetelnie nie tylko zebrał literaturę przedmiotu, ale i ją skrupulatnie przeanalizował i na tej podstawie zbudował obszerny i czytelny tok naukowej narracji. Skoro mowa o bazie źródłowej, to opinię na ten temat należy ująć jedną syntetyczną konstatacją: jest to dobra wizytówka recenzowanej pracy.

Odnosząc się do całości pracy – pomijając drobne uwagi krytyczne – doktorant przygotował rozprawę na dobrym poziomie merytorycznym, która przybliżyła czytelnikom skomplikowany problem badawczy, i to nie tylko ekspertom zajmującym się badanym

obszarem naukowym, ale również naukowcom (politologom, historykom, prawnikom, czy socjologom, i oczywiście ekonomistom), którzy incydentalnie zajmują się tytułową tematyką.

W konkluzji stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania określone w odpowiednich normach prawnych, w szczególności w Ustawie z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.), jako że mamy do czynienia z pracą stanowiącą oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Tym samym wnioskuję o dopuszczenie Pana Wojciecha Szabaciuka do dalszych stadiów przewodu doktorskiego.

